

พุทธปรัชญากับจิตวิทยาว่าด้วยเงิน :
การรื้อสร้างมโนทัศน์เรื่องอัตตาและเสรีภาพในยุคทุนนิยมดิจิทัล*
BUDDHIST PHILOSOPHY AND THE PSYCHOLOGY OF MONEY:
DECONSTRUCTING THE CONCEPTS OF EGO AND FREEDOM IN
THE AGE OF DIGITAL CAPITALISM

พระครูปลัดธันรบ โชติวิโส (วงศ์ษา),
Phrakhrupalad Thanrob Jotivamsa (Wongsa)
นักวิชาการอิสระ,
Independent Scholar
E-mail : resurrection2566@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการมโนทัศน์เรื่องเงินในฐานะปรากฏการณ์ทางจิตวิทยาพฤติกรรมผ่านกรอบแนวคิดเชิงพุทธ 2) เพื่อวิพากษ์ความสัมพันธ์เชิงจิตวิทยา ระหว่างเงิน เสรีภาพ และอัตตา ในฐานะส่วนขยายของอุปาทาน ผ่านมุมมองพุทธปรัชญา และ 3) เพื่อสังเคราะห์กรอบแนวคิดเชิงพุทธปรัชญาในการเปลี่ยนผ่านสู่เสรีภาพที่แท้จริง งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอาศัยระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสารและการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์

ผลการวิจัยพบว่าในมิติของทุนนิยมดิจิทัล เงินทำหน้าที่เป็นโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ที่ขยาย "อัตตา" และตอกย้ำความเห็นผิดในฐานะตัวตน พฤติกรรมการจัดการเงินของมนุษย์ไม่ได้ถูกขับเคลื่อนด้วยตรรกะเชิงคณิตศาสตร์ แต่ถูกกำหนดโดยประสบการณ์ทางอารมณ์และอนุสัย ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธปรัชญาที่มองว่าอวิชชาเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้มนุษย์ให้ค่าแก่เงินจนกลายเป็นอุปาทานที่บีบคั้นจิตใจ นอกจากนี้ยังพบว่าเสรีภาพทางการเงินในกระแสหลักเป็นเพียงเสรีภาพเชิงเงื่อนไขที่ตกอยู่ใต้อำนาจนำของตัณหา ผู้วิจัยจึงเสนอแบบจำลองเสรีภาพการเปลี่ยนผ่านจากภาวะแรงขับในการครอบครอง ไปสู่ภาวะแห่งความมียู่ด้วยความตระหนัก

* Received 10 April 2026; Revised 23 June 2026; Accepted 25 June 2026

รู้ อันนำไปสู่เสรีภาพที่แท้จริงที่ไม่ต้องอิงอาศัยามิส เพื่อแปรเปลี่ยนมูลค่าทางเศรษฐกิจ
สู่เสรีภาพที่แท้จริงในเชิงจิตวิญญาณ

คำสำคัญ : พุทธปรัชญา, จิตวิทยาการเงิน, เสรีภาพเชิงเงื่อนไข, อัตตา, อุปาทาน,
การสร้างตัวตน

Abstract

This study aims to 1) analyze the paradigm of money as a behavioral psychological phenomenon through a Buddhist conceptual framework; 2) critique the ontological relationship among money, freedom, and ego as extensions of attachment (*Upādāna*) through the lens of Buddhist philosophy; and 3) synthesize a Buddhist philosophical framework for transitioning toward ultimate freedom. This study employs a qualitative methodology focused on documentary research and critical analysis.

The research findings indicated that within the dimension of digital capitalism, money functions as a symbolic structure that expands the ego and reinforces the illusion of a substantial self (*Sakkāya-diṭṭhi*). Human money management behavior is not driven by mathematical logic, but is shaped by emotional experiences and habitual tendencies. This aligns with the Buddhist philosophical view that ignorance (*Avijjā*) is the primary factor causing humans to attach value to money, which then becomes clinging (*Upādāna*) that constricts the mind. Furthermore, it was found that mainstream financial freedom is merely a conditional form of freedom that remains under the hegemonic influence of craving (*Taṇhā*). The researcher therefore proposes a model of transitional freedom from a state driven by the compulsion to possess, toward a state of mindful being. This leads to true freedom that does not depend on material incentives, in order to transform economic value into authentic spiritual freedom.

Keywords: Buddhist Philosophy, Psychology of Money, Conditioned Freedom, Ego, Attachment, Self-Construction

บทนำ

ในแง่ของทุนนิยมดิจิทัล (Digital Capitalism) ที่ขับเคลื่อนด้วยอัลกอริทึมและเศรษฐกิจเชิงสัญลักษณ์ "เงิน" ได้ทวีบทบาทเกินกว่าการเป็นเพียงสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน (Medium of Exchange) หรือหน่วยวัดทางบัญชี ทว่าได้สถาปนาตนเองเป็นเครื่องมือเชิงภววิทยา (Ontological Tool) ที่มนุษย์ใช้เพื่อยืนยันความมีอยู่และสร้างความหมายแห่งตัวตน ปรัชญาการณที่เป่จกบุคคลตัดสินใจทางการเงินอย่างอสมเหตุสมผล (Irrationality) กลายเป็นประเด็นที่จิตวิทยาพฤติกรรมร่วมสมัยให้ความสนใจ โดยชี้ให้เห็นว่าพฤติกรรมการจัดการทรัพย์สินไม่ได้ขึ้นอยู่กับทักษะเชิงตรรกะหรือคณิตศาสตร์ แต่สัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับประสบการณ์ทางอารมณ์และปุมหลังส่วนบุคคลที่ฝังรากเป็นอนุสัย (Latent Tendencies) ในระดับจิตใต้สำนึก (Housel, 2020, p. 2-4) สภาวะดังกล่าวส่งผลให้การสะสมความมั่งคั่งกลายเป็นกระบวนการขยายอัตตา (Ego-expansion) เพื่อสร้างปราการป้องกันความเปราะบางทางจิตใจท่ามกลางความโกลาหลของสังคมสมัยใหม่

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาผ่านแว่นขยายของพุทธปรัชญา การยึดถือมูลค่าของเงินในฐานะเครื่องยืนยันศักดิ์ศรีและตัวตนนั้น คือรูปธรรมของอุปาทาน (Attachment) ที่ถูกถักทอขึ้นจากตัณหาและอวิชชา อันนำไปสู่ความเห็นผิดในตัวตน (Sakkāya-diṭṭhi) ที่เข้มข้นขึ้นในโลกเสมือน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2546, น. 42-45) ยิ่งไปกว่านั้น มโนทัศน์เรื่อง "เสรีภาพทางการเงิน" (Financial Freedom) ที่ถูกสถาปนาเป็นอุดมคติสูงสุดของยุคสมัย มักเป็นเพียงเสรีภาพเชิงเงื่อนไข (Conditioned Freedom) หรือ "สามิสสุข" ที่ยังคงตกอยู่ภายใต้อำนาจอำนาจ (Hegemony) ของความทะยานอยากที่ไม่สิ้นสุด การแสวงหาเสรีภาพในกรงขังของทุนนิยมจึงกลายเป็นภาวะย่อนแย้งที่หน่วงเหนี่ยวบุคคลไว้กับวงจรแห่งความทุกข์เชิงโครงสร้าง

บทความวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งที่จะรื้อสร้าง (Deconstruct) มายาการเชิงมูลค่า (Numerical Illusion) โดยการปะทะสังสรรค์ทางปัญญาระหว่างจิตวิทยาการเงินร่วมสมัยและพุทธปรัชญา เพื่อชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนผ่านจากสถานะ "ผู้ถูกจองจำด้วยตัวเลข" ไปสู่การเป็น "สถาปนิกแห่งเจตจำนง" (Architect of Will) นั้นต้องอาศัยการปฏิบัติกระบวนการทัศน์จากภาวะแห่งการครอบครอง (Having Mode) ไปสู่ภาวะแห่งความมีอยู่ (Being Mode) อย่างทรงพลัง เพื่อสถาปนาเสรีภาพที่แท้จริงที่อยู่เหนืออำนาจการกำหนดของทุน

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการทัศน์เรื่องเงินในฐานะปรากฏการณ์ทางจิตวิทยาพฤติกรรมผ่านกรอบแนวคิดเชิงพุทธ
- 2) เพื่อวิพากษ์ความสัมพันธ์เชิงภววิทยา ระหว่างเงิน เสรีภาพ และอัตตา ในฐานะส่วนขยายของอุปาทาน (Upādāna) ผ่านมุมมองพุทธปรัชญา
- 3) เพื่อสังเคราะห์กรอบแนวคิดเชิงพุทธปรัชญาในการเปลี่ยนผ่านสู่เสรีภาพที่แท้จริง

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ดำเนินการตามรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Analysis) เพื่อแสวงหาข้อสรุปเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเงิน อัตตา และเสรีภาพ โดยมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการดังนี้

1. การรวบรวมและคัดกรองข้อมูล (Data Collection and Selection) ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลสองระดับ เพื่อสร้างปะทะสังสรรค์ทางปัญญา (Intellectual Dialogue) ดังนี้

1.1 แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) ศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (Thai Tipiṭaka, Mahachulalongkornrajavidyalaya Edition) โดยเน้นตัวบทที่เกี่ยวข้องกับอุปาทาน (Upādāna), ตัณหา (Taṇhā), และสัkkāya-diṭṭhi เพื่อสร้างรากฐานเชิงพุทธปรัชญา

1.2 แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ศึกษาวรรณกรรมร่วมสมัยด้านจิตวิทยาการเงินและปรัชญาสังคม โดยเฉพาะแนวคิดเรื่อง "จิตวิทยาว่าด้วยเงิน" (Psychology of Money) ของ มอร์แกน เฮาส์เซล (Morgan Housel), แนวคิดเรื่อง "ความโกลาหลและระเบียบ" (Chaos and Order) ของ จอร์แดน ปีเตอร์สัน (Jordan Peterson), และ "พรหมแดนแห่งการครอบครอง" (The Having Mode) ของ เอริค ฟรอมม์ (Erich Fromm)

2. เครื่องมือและการวิเคราะห์เชิงปรัชญา (Philosophical Analysis Tools) ผู้วิจัยใช้เครื่องมือเชิงวิเคราะห์ (Analytical Tools) เพื่อจัดการกับข้อมูลระดับลึก ดังนี้

2.1 การวิเคราะห์เชิงมโนทัศน์ (Conceptual Analysis) เพื่อนิยามและรื้อสร้าง (Deconstruct) ความหมายของคำว่า "เสรีภาพ" และ "เงิน" จากเดิมที่เป็นเพียงหน่วยวัดทางบัญชีให้กลายเป็น "วัตถุเชิงอำนาจ" ที่มีผลต่อภววิทยาของมนุษย์

2.2 การตีความเชิงปรัชญา (Philosophical Hermeneutics) ใช้การตีความเพื่อเชื่อมโยงความอสมเหตุสมผลทางจิตวิทยา (Irrationality) เข้ากับอนุสัย (Anusaya) หรือความโน้มเอียงแห่งจิตที่ฝังรากลึก เพื่อเผยให้เห็นตรรกะเบื้องหลังการตัดสินใจทางการเงิน

2.3 การวิพากษ์เชิงอำนาจนำ (Critique of Hegemony) วิพากษ์มโนทัศน์ "เสรีภาพทางการเงิน" ในฐานะมายาคติที่ถูกสร้างโดยอำนาจนำของทุนนิยมดิจิทัล (Digital Capitalism) เพื่อแสดงให้เห็นภาวะจำยอมเชิงเงื่อนไขของปัจเจกบุคคล

3 การสังเคราะห์และสถาปนาข้อเสนอใหม่ (Synthesis and Concept Formation)

ในขั้นตอนสุดท้าย ผู้วิจัยดำเนินการสังเคราะห์ผลจากการปะทะกันระหว่างจิตวิทยาพฤติกรรมและพุทธปรัชญา เพื่อสร้างแบบจำลอง "เสรีภาพเชิงวิมุตติทางการเงิน" (Financial Vimutti Model) ซึ่งเป็นข้อเสนอเชิงทฤษฎีในการเปลี่ยนผ่านจาก "สถานะผู้ถูกรอบงำ" ไปสู่การเป็น "สถาปนิกแห่งเจตจำนง" (Architect of Will) ที่มีอำนาจอธิปไตยเหนือทรัพยากรของตนเอง

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยในลำดับต่อไปนี้ มิใช่เพียงการรายงานข้อเท็จจริงเชิงพฤติกรรมศาสตร์ทั่วไป หากแต่เป็นการ "เผยแสดง" (Manifestation) ให้เห็นถึงสถานะที่จิตวิทยามนุษย์ถูกรอบงำด้วยโครงสร้างเชิงมูลค่าของทุนนิยมดิจิทัล ผู้วิจัยได้ทำการ "ผ่าตัดมโนทัศน์" (Conceptual Dissection) เพื่อค้นหารากเหง้าเชิงภววิทยาที่เชื่อมโยงระหว่างตรรกะแห่งเงินและกลไกของกิเลส โดยข้อค้นพบสำคัญจากการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์สามารถจำแนกออกเป็น 3 มิติ ดังนี้

1) เงินในฐานะโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ของการขยายอัตตา (Money as a Symbolic Architecture of Ego-Expansion)

ผลการวิจัยพบว่า ในมิติของทุนนิยมดิจิทัล เงินไม่ได้ทำหน้าที่เพียงสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนเชิงพาณิชย์ แต่มีสถานะเป็น "เครื่องมือเชิงภววิทยา" (Ontological Tool) ที่มนุษย์ใช้ในการสถาปนาอัตลักษณ์ (Identity Construction) การสะสมความมั่งคั่งถูกเปลี่ยนให้เป็นกระบวนการขยายอัตตา (Ego-expansion) เพื่อสร้างความหมายแห่งตนผ่านมูลค่าทางเศรษฐกิจ ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธปรัชญาเรื่อง "สักกายทิฏฐิ" (Sakkāya-diṭṭhi) หรือความเห็นผิดในตัวตน โดยจิตจะเข้าไปยึดถือเอาตัวเลขเชิงปริมาณในบัญชีธนาคารมาเป็นส่วนขยายของชั้น 5 อันเป็นรูปธรรมของอุปาทาน (Upādāna) ที่เข้มข้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย,

เล่ม 17, ข้อ 48, น. 60–61) ภาวะดังกล่าวทำให้ปัจเจกบุคคลตกอยู่ในวงจรของการพยายามรักษา "ภาพลักษณ์แห่งตัวตน" ที่ไร้เสถียรภาพ ส่งผลให้การสะสมเงินกลายเป็นพิธีกรรมทางจิตที่มุ่งเน้นการยืนยันอำนาจและการเป็นเจ้าของมากกว่าการใช้ประโยชน์ตามหน้าที่

2) รากเหง้าเชิงภววิทยาของความไม่สมเหตุสมผลทางการเงิน (Ontological Roots of Financial Irrationality)

ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า พฤติกรรมการจัดการเงินของมนุษย์ไม่ได้ขับเคลื่อนด้วยตรรกะเชิงคณิตศาสตร์ แต่ถูกกำกับด้วยประสบการณ์ทางอารมณ์และ "อนุสัย" (Anusaya) หรือความโน้มเอียงแห่งจิตที่สั่งสมมาจากอดีต (Housel, 2020, p.14-16) ความไม่สมเหตุสมผล (Irrationality) ในการตัดสินใจทางการเงิน เช่น การใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเพื่อชดเชยความบอบช้ำในอดีต หรือการกักตุนทรัพยากรด้วยความตื่นตระหนก คือรูปธรรมของอวิชชา (Avijjā) ที่บดบังปัญญาในการรับรู้ความจริงเชิงคุณค่า สภาวะนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ ปีเตอร์สัน (Peterson, 2018, p.15-20) ที่มองว่ามนุษย์มักใช้วัตถุภายนอกเป็นยาถอนพิษต่อความโกลาหล (Antidote to Chaos) ทว่าในมิติทางปรัชญา การใช้เงินเพื่อระงับความไม่มั่นคงภายใน (Insecurity) โดยปราศจากการรู้เท่าทันอนุสัย ยิ่งเป็นการตอกย้ำพันธนาการทางจิตวิญญาณให้แน่นหนายิ่งขึ้น

3 มายาการแห่งเสรีภาพเชิงเงื่อนไขและอำนาจนำของตัณหา (The Illusion of Conditioned Freedom and the Hegemony of Craving)

ผลการวิจัยพบว่า มโนทัศน์ "เสรีภาพทางการเงิน" (Financial Freedom) ในกระแสหลัก เป็นเพียง "เสรีภาพเชิงเงื่อนไข" (Conditioned Freedom) ที่อิงอาศัยอามิสเป็นปัจจัยกำหนด (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546, น. 52-55) เสรีภาพในลักษณะนี้ยังคงอยู่ภายใต้ อำนาจนำ (Hegemony) ของตัณหา (Taṇhā) เนื่องจากเป็นเสรีภาพที่เน้นขีดความสามารถในการสนองความทะยานอยากมากกว่าการอยู่เหนือความอยาก ผู้วิจัยจึงพบว่า ทางออกที่แท้จริงคือการเปลี่ยนผ่านสู่แบบจำลองเสรีภาพทางการเงินเชิงสติปัญญา (Mindful Financial Freedom) ซึ่งเป็นการสถาปนาอำนาจภายในหรือ "สถาปนิกแห่งเจตจำนง" (Architect of Will) ที่สามารถบริหารทรัพยากรด้วยสติและปัญญา นำไปสู่ความสุขที่ไม่อิงอาศัยอามิส (Nirāmisā-sukha) อันเป็นเสรีภาพที่แท้จริงที่อยู่เหนืออำนาจการครอบงำของระบบทุน

ทั้งหมดชี้ให้เห็นถึง "สภาวะจำยอมเชิงภววิทยา" (Ontological Subjugation) ของมนุษย์ในโลกทุนนิยมที่ยอมจำนนต่อมายาการเชิงมูลค่าเพื่อแลกกับการยืนยันตัวตน

เพียงชั่วคราว ข้อค้นพบเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าปัญหาเรื่องเงินมิใช่ประเด็นทางเศรษฐศาสตร์หรือตัวเลขในบัญชี แต่เป็นประเด็นทางวิญญาณภาพที่มนุษย์ต้องรื้อสร้างระเบียบวินัยภายในขึ้นมาใหม่ เพื่อปลดปล่อยตนเองจากการเป็น "ผู้ถูกสะกด" ด้วยตัวเลขสู่การเป็นผู้ทรงอำนาจเหนือเจตจำนงของตนเองอย่างสมบูรณ์ ซึ่งประเด็นเหล่านี้จะได้นำไปสู่การอภิปรายผลในระดับลึกต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

ข้อค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้เผยให้เห็นสภาวะย้อนแย้ง (Paradox) ของมนุษย์ในยุคทุนนิยมดิจิทัลที่พยายามสถาปนาเสรีภาพผ่านพันธนาการของเงิน ผู้วิจัยขอแนะนำประเด็นสำคัญมาอภิปรายเพื่อขยายพรมแดนทางปัญญา ดังนี้

ประเด็นเรื่องเงินในฐานะส่วนขยายของอัตตา (Ego-expansion) และโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ของตัวตน สอดคล้องกับแนวคิดของรัสเซล เบลค์ (Russell Belk) ที่เสนอเรื่อง "ส่วนขยายของตัวตน" (Extended Self) โดยระบุว่ามนุษย์มักใช้ความครอบครองในวัตถุเพื่อบริหารความมีอยู่ของตนเอง (Belk, 1988, p. 139) ทว่าเมื่อวิพากษ์ผ่านพุทธปรัชญา ข้อค้นพบนี้ได้ยกระดับความเข้าใจไปสู่มิติของสัปปายะทิวรรุ ซึ่งสอดคล้องกับงานเขียนของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่ชี้ให้เห็นว่า หากการผลิตและบริโภคไม่ได้ถูกกำกับด้วย "สติปัญญา" (Right Understanding) เงินจะกลายเป็นปัจจัยที่กระตุ้นมานะและอุปาทานให้เข้มข้นขึ้นจนกลายเป็นความทุกข์เชิงภววิทยา แทนที่จะเป็นเพียงปัจจัยพื้นฐานเพื่อการดำรงชีวิต (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546, น. 42-45)

ในมิติของความอสมเหตุสมผลทางการเงินที่เกิดจากอนุสัยและประสบการณ์ทางอารมณ์นั้น สอดคล้องกับงานเขียนของมอร์แกน เฮาส์เซล (Morgan Housel) ที่วิพากษ์ว่าความสำเร็จทางการเงินไม่ใช่เรื่องของตรรกะแต่เป็นเรื่องของพฤติกรรมที่ถูกหล่อหลอมจากประวัติศาสตร์ส่วนบุคคล (Housel, 2020, p. 14-16) ซึ่งในงานวิจัยฉบับนี้ได้ทำการ 'รื้อสร้าง' (Deconstruct) ต่อไปว่า พฤติกรรมอสมเหตุสมผลเหล่านั้นแท้จริงคือรูปธรรมของกิเลสที่นอนเนื่องในจิต สภาวะดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของจอร์แดน ปีเตอร์สัน (Jordan B. Peterson) ที่มองว่ามนุษย์แสวงหาระเบียบ (Order) เพื่อจัดการกับความโกลาหล (Chaos) ในใจ ทว่าการใช้เงินเป็น "ยาถอนพิษ" (Antidote) ต่อความไม่มั่นคงภายในโดยปราศจากการรู้เท่าทันอนุสัย ย่อมเป็นการสร้างระเบียบเทียม (False Order) ที่พร้อมจะพังทลายลงเมื่อสถานะทางการเงินเปลี่ยนแปลงไป (Peterson, 2018, p. 15-20)

สำหรับการวิพากษ์เสรีภาพทางการเงินในฐานะเสรีภาพเชิงเงื่อนไขนั้น สอดคล้องกับแนวคิดของเอริค ฟรอมม์ (Erich Fromm) ในการจำแนกความแตกต่างระหว่าง "ภาวะแห่งการครอบครอง" (Having Mode) และ "ภาวะแห่งความมีอยู่" (Being Mode) โดย Fromm ชี้ให้เห็นว่ามนุษย์ที่ยึดติดกับการครอบครองจะสูญเสียตัวตนเมื่อสูญเสียสิ่งที่ครอบครอง (Fromm, 2013, p. 24-26) ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของงานวิจัยที่เสนอเรื่อง "แบบจำลองเสรีภาพเชิงวิมุตติ" ที่เน้นการสถาปนาอำนาจนำภายใน นอกจากนี้ ประเด็นการใช้อำนาจเหนือเจตจำนงเพื่อก้าวพ้นการครอบงำของทุนยัง สอดคล้องกับข้อเสนอเชิงจริยศาสตร์ของพระครูปลัดธันรป โชติวิโส (วงศ์ษา) ซึ่งระบุถึงความจำเป็นในการสร้างเกณฑ์ตัดสินใจเชิงคุณค่าเพื่อรับมือกับการรุกรานของเทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจที่มุ่งลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ให้เหลือเพียงข้อมูลเชิงตัวเลข (พระครูปลัดธันรป โชติวิโส (วงศ์ษา), 2563, น. 45-50)

ท้ายที่สุด การเปลี่ยนผ่านสู่การเป็น "สถาบันิกแห่งเจตจำนง" ที่มีเสรีภาพเหนือทุน สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของอ. เอฟ. ชูมาเกอร์ ที่เน้นความเรียบง่ายและการใช้ทรัพยากรอย่างมีจุดมุ่งหมายเพื่อการยกระดับจิตวิญญาณ (Schumacher, 1999, p. 37) งานวิจัยนี้จึงยืนยันว่า การเข้าถึงเสรีภาพที่แท้จริงไม่ได้อยู่ที่จำนวนตัวเลขในบัญชี แต่อยู่ที่การ "รี้อโครงสร้าง" อำนาจของต้นหาในจิตใจ เพื่อเปลี่ยนสถานะของเงินจากเป้าหมายสูงสุด (Ultimate Goal) ให้เป็นเพียงสื่อกลางที่เอื้อต่อการบรรลุสันติธรรมภายใน

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการวิเคราะห์และวิพากษ์เชิงปรัชญา ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และทุนในยุคดิจิทัล โดยสรุปเป็น "แบบจำลองเสรีภาพเชิงวิมุตติทางการเงิน" (Financial Vimutti Model) ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบหลักที่สำคัญ ดังนี้:

1. มายาการเชิงมูลค่าและภาวะจำยอมเชิงภววิทยา (The Numerical Illusion and Ontological Subjugation)

องค์ความรู้ประการแรกคือการเผยให้เห็นว่า ในระบบทุนนิยมดิจิทัล เงินทำหน้าที่เป็น "ข้อมูลเชิงภววิทยา" (Ontological Data) ที่เข้ามารุกรานพื้นที่แห่งความหมายของชีวิต มนุษย์ไม่ได้สะสมเงินเพื่อมูลค่าการใช้สอย (Use Value) แต่สะสมเพื่อ "การยืนยันความมีอยู่" (Ontological Affirmation) ภาวะนี้ก่อให้เกิด "ความเห็นผิดในตัวตนดิจิทัล" (Cyber-Sakkāya-ditthi) ซึ่งเป็นนวัตกรรมเชิงมนทัศน์ที่อธิบายสถานะที่ปัจเจกบุคคลนำเอาตัวเลขเชิงปริมาณในพื้นที่เสมือนมาเป็นเครื่องวัดคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ อันเป็นรากเหง้าของความทุกข์สมัยใหม่

2. แบบจำลองเสรีภาพเชิงวิมุตติทางการเงิน (Financial Vimutti Model)

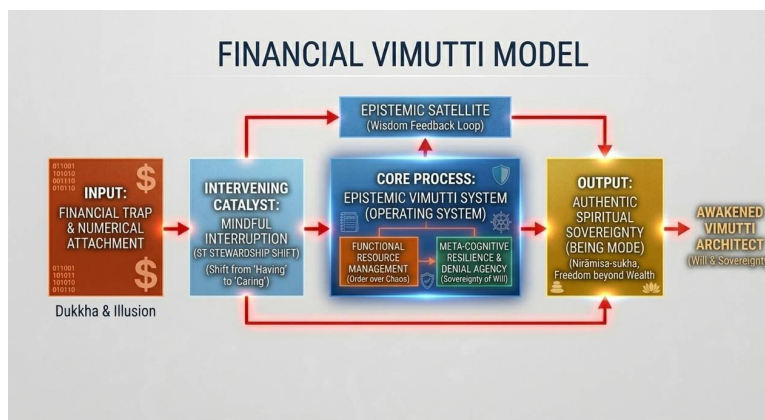
ผู้วิจัยได้พัฒนาแบบจำลองเชิงทฤษฎีเพื่อการเปลี่ยนผ่านเชิงกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) โดยแบ่งออกเป็น 4 ระดับทางปัญญา

2.1 ระดับระเบียบเหนือความโกลาหล (Order over Chaos) การใช้เงินเป็นเครื่องมือพื้นฐานเพื่อจัดการความจำเป็นเชิงชีวภาพและสังคมตามหน้าที่ (Functionalism) เพื่อระงับความปั่นป่วนในระดับกายภาพ

2.2 ระดับการบริหารด้วยสติ (Mindful Stewardship) การเปลี่ยนผ่านจาก "สัณฐานตถาญาณการครอบครอง" (Having Mode) ไปสู่ "การดูแลรักษา" (Caring Mode) โดยมองว่าทรัพยากรคือปัจจัยชั่วคราวที่ยืมมาจากระบบโลกเพื่อเอื้อต่อการพัฒนาจิต

2.3 ระดับอธิปไตยแห่งเจตจำนง (Sovereignty of Will) การสถาปนาตนเองเป็น "สถาปนิกแห่งเจตจำนง" (Architect of Will) ซึ่งหมายถึงสภาวะที่จิตใจมีความเข้มแข็งเชิงจริยธรรมจนสามารถ "ปฏิเสธ" (Agency of Denial) ต่อสิ่งล่อใจเชิงมูลค่าที่ขัดกับสันติธรรมภายใน

2.4 ระดับเสรีภาพที่ไม่อิงอาศัยอามิส (Unconditioned Liberation) การเข้าถึงความสุขที่เกิดจากความโปร่งเบาทางจิต (Nirāmisā-sukha) ซึ่งเป็นเสรีภาพสูงสุดที่ไม่ถูกกำหนดโดยดัชนีชี้วัดทางเศรษฐกิจ

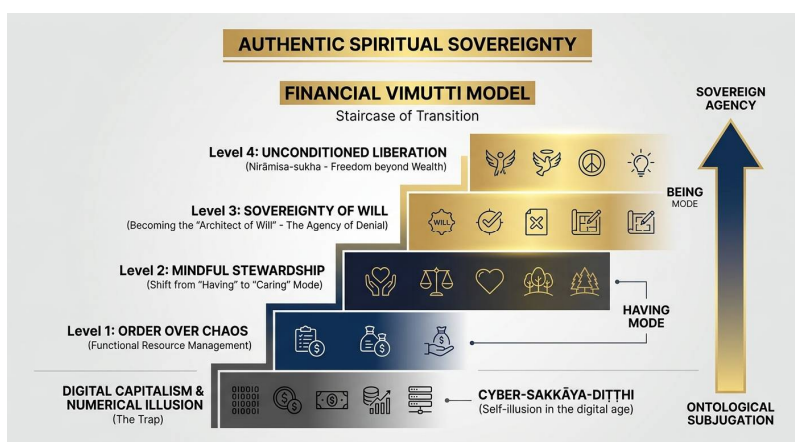
ภาพที่ 1 แผนภูมิเชิงระบบ (The Systemic Flowchart)

Figure 1: The Epistemic Vimutti Operating System and Cognitive Feedback Mechanisms

แผนภาพที่ 1 แสดงกลไกเชิงระบบของแบบจำลองวิมุตติทางการเงิน โดยเน้นการทำงานของระบบปฏิบัติการทางปัญญา (Epistemic Operating System) ที่เริ่มต้นจากการระบุปัจจัยนำเข้า (Input) คือกับดักทางการเงินและอุปาทานเชิงตัวเลข (Numerical Attachment) ก่อนจะใช้สติเป็นตัวเร่งปฏิกิริยาในการแทรกแซง (Mindful Interruption) เพื่อสลายพรมแดนของการครอบครอง (Having Mode) กระบวนการหลัก (Core Process) คือการสร้างความยืดหยุ่นทางปัญญาและอำนาจในการปฏิเสธ (Denial Agency) โดยมีดาวเทียมแห่งความรู้ (Epistemic Satellite) ทำหน้าที่เป็นวงจรป้อนกลับทางปัญญา (Wisdom Feedback Loop) เพื่อกำกับทิศทางไปสู่ผลลัพธ์สูงสุดคืออำนาจอธิปไตยทางวิญญาณที่แท้จริง (Authentic Spiritual Sovereignty)

3. การบูรณาการข้ามศาสตร์เพื่อการพิทักษ์ตัวตน (Interdisciplinary Integration for Identity Safeguarding)

องค์ความรู้นี้ชี้ให้เห็นว่า การแก้ปัญหาทางการเงินไม่ใช่เรื่องของการบริหารบัญชี แต่คือการ "บริหารต้นหา" (Taṇhā Management) งานวิจัยนี้ได้สร้างสะพานเชื่อมระหว่างจิตวิทยาพฤติกรรม (Behavioral Psychology) และพุทธปรัชญา (Buddhist Philosophy) เพื่อสร้างเครื่องมือในการ "พิทักษ์ตัวตน" จากการถูกลดทอนให้เป็นเพียงเครื่องจักรแห่งการบริโภค นวัตกรรมทางความคิดนี้ช่วยให้นักวิจัยในยุคปัจจุบันมี "เกราะป้องกันเชิงญาณวิทยา" (Epistemological Shield) ในการรับมือกับอำนาจนำของทุนนิยมที่พยายามจะช่วงชิงเจตจำนงเสรีผ่านทางหน้าจอดิจิทัล

ภาพที่ 2 แผนภูมิขั้นบันได (The Ontological Staircase)

Figure 2: The Ontological Staircase of Financial Liberation and the Architecture of Will

แผนภาพที่ 2 แสดงลำดับขั้นการเปลี่ยนผ่านเชิงภววิทยา (Ontological Transition) ของปัจเจกบุคคลในโลกทุนนิยมดิจิทัล โดยเปรียบเทียบจากสภาวะจำยอมเชิงภววิทยา (Ontological Subjugation) ที่ติดกับดักอยู่ในความเห็นผิดในตัวตนดิจิทัล (Cyber-Sakkāya-ditṭhi) ทะยานขึ้นสู่ภาวะอำนาจอธิปไตย (Sovereign Agency) ผ่าน 4 ระดับทางปัญญา เริ่มจากการสร้างระเบียบเหนือความโกลาหล (Order over Chaos) ไปสู่การบริหารด้วยสติ (Mindful Stewardship) และพัฒนาขึ้นเป็นสถาปนิกแห่งเจตจำนง (Architect of Will) จนบรรลุเสรีภาพที่ไม่อิงอาศัยอามิส (Nirāmisā-sukha) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนผ่านเชิงกระบวนทัศน์ จากภาวะแห่งการครอบครอง (Having Mode) ไปสู่ภาวะแห่งความมีอยู่ (Being Mode) อย่างสมบูรณ์

องค์ความรู้ที่ได้จาก "แบบจำลองวิมุตติทางการเงิน" (Financial Vimutti Model) มิใช่เพียงเครื่องมือในการบริหารจัดการทรัพยากร แต่คือการประกาศเอกราชทางจิตวิญญาณ เพื่อรื้อถอน "อำนาจนำเชิงตัวเลข" (Numerical Hegemony) ที่ฝังรากลึกในสังคมร่วมสมัย ในโลกที่ความมั่งคั่งมักถูกใช้เป็นมาตรวัดความมีอยู่ของมนุษย์ การสถาปนาตนเองเป็น "สถาปนิกแห่งเจตจำนง" (Architect of Will) จึงเป็นทั้งภารกิจเชิงจริยศาสตร์และชัยชนะเชิงภววิทยาที่ยืนยันว่า เสรีภาพที่แท้จริงมิได้เกิดขึ้นจากการสะสมปริมาณมูลค่าภายนอก แต่เกิดจากการสถาปนาอำนาจเหนือตัณหาภายในอย่างเบ็ดเสร็จ การเปลี่ยนผ่าน "วิถีแห่งการยึดถือครอบครอง (Having Mode) ไปสู่วิถีแห่งการตระหนักรู้ในคุณค่าของการมีชีวิตอยู่" (Being Mode) จึงเป็นหนทางเดียวในการรักษาศักดิ์ศรีของมนุษย์ให้พ้นจากการถูกลดทอนค่าให้เป็นเพียงข้อมูลสถิติในระนาบของทุนนิยมดิจิทัล

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยชิ้นนี้ได้เผยให้เห็นว่า ภายใต้ระนาบของทุนนิยมดิจิทัล (Digital Capitalism) “เงิน” มิได้มีสถานะเป็นเพียงสื่อกลางการแลกเปลี่ยนในเชิงหน้าที่นิยม (Functionalism) เท่านั้น แต่ได้สถาปนาตนเองเป็นเครื่องมือเชิงภววิทยา (Ontological Tool) ที่ทรงอิทธิพลในการกำหนดความมีอยู่ของมนุษย์ มายาการเชิงมูลค่า (Numerical Illusion) ที่ปรากฏผ่านตัวเลขในบัญชีธนาคารได้แปรสภาพวัตถุภายนอกให้กลายเป็นส่วนขยายของอัตตา (Ego-expansion) ซึ่งในทางพุทธปรัชญาคือรูปธรรมของการทำงานของสัkkāya-ditṭhi และอุปาทาน (Upādāna) ที่เข้มข้น การสะสมความมั่งคั่งในโลกสมัยใหม่จึงไม่ใช่เพียงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แต่คือพิธีกรรมทางจิตที่เป็นการสร้าง "ภาพลักษณ์ความสำเร็จ" เพื่อกลบเกลื่อนความไม่มั่นคงในตัวตน และใช้เป็นเครื่องยืนยันความมีอยู่ของตนเองในโลกดิจิทัลที่ให้ค่ามนุษย์ผ่านตัวเลข ท่ามกลางกระแสสังคมดิจิทัลที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว

ข้อค้นพบจากการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า รากเหง้าของความไม่สมเหตุสมผลทางการเงิน (Financial Irrationality) มิใช่ประเด็นของสติปัญญาเชิงคณิตศาสตร์ แต่คือผลลัพธ์ของอนุสัย (Anusaya) หรือความโน้มเอียงแห่งจิตที่สั่งสมจากรอยแผลเชิงประสบการณ์และอารมณ์ในอดีต ซึ่งสอดคล้องกับสภาวะอวิชชา (Avijjā) ที่บดบังปัญญาในการเห็นคุณค่าตามความเป็นจริง การแสวงหาเสรีภาพทางการเงิน (Financial Freedom) ในความหมายกระแสหลักจึงมักจบลงด้วยการตกอยู่ภายใต้อำนาจนำ (Hegemony) ของตัณหา (Taṇhā) ซึ่งเป็นเพียงเสรีภาพเชิงเงื่อนไขที่ยังถูกล่ามไว้กับปริมาณของทุนและกรงขังของความทะยานอยากที่ไม่สิ้นสุด

ท้ายที่สุด งานวิจัยนี้ขอยืนยันว่าหนทางสู่เสรีภาพที่แท้จริงต้องผ่านการปฏิวัติกระบวนทัศน์ผ่าน “แบบจำลองวิมุตติทางการเงิน” (Financial Vimutti Model) เพื่อเปลี่ยนผ่านจากภาวะแห่งการครอบครอง (Having Mode) ไปสู่ภาวะแห่งความมีอยู่ (Being Mode) การสถาปนาตนเองเป็น “สถาปนิกแห่งเจตจำนง” (Architect of Will) คือการกู้คืนอำนาจอธิปไตยเหนือเจตจำนงเสรีและศักดิ์ศรีของมนุษย์ให้พ้นจากการถูกลดทอนค่าให้เป็นเพียงตัวเลขทางสถิติ ชัยชนะเหนือทุนในมิตินี้จึงมิใช่การปฏิเสธเงินในฐานะปัจจัยพื้นฐาน แต่คือการสถาปนาเสรีภาพที่ไม่อิงอาศัยอามิส (Nirāmisasukha) ซึ่งเป็นการอยู่เหนือการครอบงำของตัณหาและอวิชชาอย่างเบ็ดเสร็จในทางปัญญา

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

เพื่อให้ข้อค้นพบจากแบบจำลองวิมุตติทางการเงิน (Financial Vimutti Model) และมโนทัศน์เรื่องสถาปนิกแห่งเจตจำนง (Architect of Will) สามารถนำไปสู่การขับเคลื่อนทางปัญญาและการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างได้อย่างเป็นรูปธรรม ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางปฏิบัติและแนวทางการศึกษาต่อยอด ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (Policy Recommendations)

1.1 การปฏิรูปสถาปัตยกรรมทางการศึกษาด้านความฉลาดทางภววิทยา (Ontological Literacy) สถาบันการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ควรยกระดับหลักสูตรการเงินพื้นฐานจากการเน้นเพียงทักษะเชิงเทคนิค (Technical Skills) สู่การสร้าง “ความฉลาดทางภววิทยา” ที่เน้นการรู้เท่าทันมายาการเชิงมูลค่าและการจัดการอุปาทาน เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจให้กับปัจเจกบุคคลในระนาบของทุนนิยมดิจิทัล

1.2 นโยบายส่งเสริมความสุขที่ไม่อิงอาศัยอามิสในองค์กร องค์กรภาครัฐและเอกชนควรปรับเปลี่ยนดัชนีชี้วัดความสำเร็จ (KPI) จากการมุ่งเน้นเพียงผลิตภาพเชิงปริมาณ (Productivity Mode) สู่การสร้างพื้นที่แห่งความมีอยู่ (Being Mode) โดยการจัดสรร

ทรัพยากรและเวลาที่เอื้อต่อการฝึกฝนสติและปัญญา เพื่อลดทอนภาวะจำยอมเชิงภววิทยาของบุคคลากรที่ต้องตกอยู่ภายใต้ความกดดันของตัวเลขและผลกำไรเพียงอย่างเดียว

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยเชิงปรัชญา (Philosophical Research Recommendations)

2.1 การวิพากษ์อำนาจนำของอัลกอริทึมต่อตัวตนของมนุษย์ ควรมีการวิจัยเชิงปรัชญาเพื่อสำรวจว่าเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์และอัลกอริทึมในยุคปัจจุบัน เข้ามาทำหน้าที่เป็น "ผู้จัดระเบียบตัณหา" (Craving Architect) และแทรกแซงเจตจำนงเสรีของมนุษย์อย่างไร เพื่อสถาปนาเกราะป้องกันเชิงญาณวิทยาที่เข้มแข็งขึ้นในงานพุทธปรัชญาประยุกต์

2.2 การตีความใหม่เรื่อง "ความเห็นผิดในตัวตนดิจิทัล" (Cyber-Sakkāya-ditṭhi) ควรมีการต่อยอดทางความคิดเกี่ยวกับสภาวะที่ปัจเจกบุคคลนำเอาอัตลักษณ์เสมือนและตัวเลขทางสถิติมาเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน ซึ่งเป็นความท้าทายใหม่ทางภววิทยาที่พุทธปรัชญาต้องสร้างกรอบการอธิบายที่เท่าทันต่อการเปลี่ยนผ่านของยุคสมัย

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป (Recommendations for Future Research)

3.1 การวิจัยเชิงประจักษ์กับกลุ่ม "สถาปนิกแห่งเจตจำนง" ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กับกลุ่มบุคคลที่ประสบความสำเร็จในการบูรณาการวินัยทางการเงินเข้ากับความสัมพันธ์เชิงพุทธ เพื่อถอดบทเรียนและสร้างฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ (Empirical Evidence) ให้กับแบบจำลองวิมุติทางการเงินในบริบทสังคมจริง

3.2 การศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมศาสตร์ระหว่างพุทธปรัชญากับประสาทวิทยาศาสตร์ (Neuroscience): ควรมีการวิจัยข้ามศาสตร์เพื่อศึกษาการทำงานของสมองและจิตเมื่อปะทะกับ "มายาการเชิงมูลค่า" เพื่อหาจุดเชื่อมโยงระหว่าง "อนุสัย" ในทางพุทธกับ "กลไกการตอบสนองของโดพามีน" ในทางวิทยาศาสตร์ อันจะนำไปสู่การสร้างเครื่องมือเยียวยาความป่วยไข้ทางจิตวิญญาณของผู้คนในโลกทุนนิยมอย่างเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะเหล่านี้มิใช่เพียงการปรับปรุงเทคนิคการดำรงชีวิต แต่คือการ "แทรกแซงเชิงจริยศาสตร์" (Ethical Intervention) เพื่อกู้คืนความเป็นมนุษย์กลับคืนมาจากการเป็นสินค้าทางข้อมูล งานวิจัยชิ้นนี้หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นหมุดหมายสำคัญในการเริ่มต้นบทสนทนาที่สดุดันและลุ่มลึก เพื่อให้มนุษย์สามารถก้าวข้าม "กรงขังเชิงตัวเลข" สู่การเป็นผู้ทรงอำนาจเหนือเจตจำนงของตนเองอย่างแท้จริงในโลกที่หมุนไปด้วยอัตราเร่งของทุน

เอกสารอ้างอิง

- พระครูปลัดธัมมธโร โชติวิโส (วงศ์ษา). (2563). เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมพุทธต่อการใช้
ปัญญาประดิษฐ์ (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2546). เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ 7.
กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Agamben, G. (1998). *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life* (D. Heller-
Roazen, Trans.). Stanford University Press.
- Belk, R. W. (1988). Possessions and the Extended Self. *Journal of Consumer
Research*, 15(2), 139-168.
- Fromm, E. (2013). *To Have or to Be?* Bloomsbury Academic. (Original work
published 1976).
- Housel, M. (2020). *The Psychology of Money: Timeless Lessons on Wealth,
Greed, and Happiness*. Harriman House.
- Peterson, J. B. (2018). *12 Rules for Life: An Antidote to Chaos*. Random House.
- Schumacher, E. F. (1999). *Small is Beautiful: Economics as if People Mattered*.
Hartley & Marks Publishers. (Original work published 1973).

